

DOBROŚLAWA GUCIA*, JAKUB WOJTCZAK**

MAKSYMILIAN STUDNIARSKI – POZNAŃSKI SPOŁECZNIK I NAUCZYCIEL

MAKSYMILIAN STUDNIARSKI: AN INVOLVED CITIZEN AND TEACHER FROM POZNAŃ

Abstract. Maksymilian Studniarski, a teacher and an involved citizen from Poznań, a co-founder and member of the Poznań Society for the Advancement of Arts and Sciences (PTPN), has slipped to oblivion. To date, a biography of the first conservator-restorer and custodian of the collection of the PTPN Museum has not been written. This article presents his life and focuses on the most important facts in it, the functions he performed in various societies, his academic and popular-science activity as well as the history of his family – the ancestors and descendants alike.

Keywords: Maksymilian Studniarski, the Studniarskis, Poznań, involved citizen, *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*.

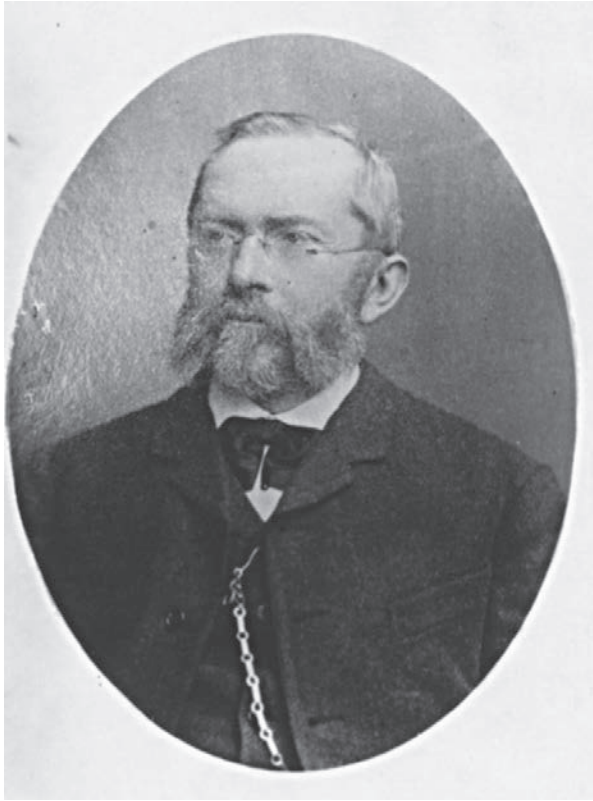
Postać Maksymiliana Studniarskiego często jest przywoływana w literaturze, szczególnie dotyczącej początków wielkopolskiej archeologii, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Towarzystwa Naukowej Pomocy im. Karola Marcinkowskiego. Informacje o nim i jego rodzinie są bardzo skąpe i nigdy nie były przedmiotem wnikliwej analizy. Przedstawiciele rodziny Studniarskich byli poznańskimi działaczami społecznymi, działali zarówno na polu naukowym, jak i w stowarzyszeniach i organizacjach społecznych. Warto zatem przybliżyć postać Maksymiliana Studniarskiego – nauczyciela, ojca-założyciela i pierwszego opiekuna zbiorów archeologicznych Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Maksymilian Studniarski urodził się 1828 roku w Międzyrzeczu jako syn Feliksa Studniarskiego i Aurelii z Żychlińskich. W literaturze możemy odnaleźć informację, iż ród Studniarskich pieczętował się herbem Leliwa (Żychliński 1879,

---

* ORCID: 0000-0002-1611-6409, Akademia Nauk Stosowanych im. Księcia Mieszka I, ul. Bułgarska 55, 60-320 Poznań, d.gucia@ansm.pl.

** ORCID: 0000-0002-0532-005X, Wydział Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7, 61-614 Poznań, jakub.wojtczak@amu.edu.pl.

Ryc. 1. Maksymilian Studniarski (1828-1889), ze zbiorów Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk

t. 1, s. 378) lub Pobóg (Górzyński i Kochanowski 1992, s. 121-122), jednakże określenie pochodzenia tej rodziny jest w rzeczywistości niezwykle trudne.

Profesor Włodzimierz Dworzaczek w swych opracowaniach nazwisko to zanotował w metrykaliach zaledwie dziewięć razy (pierwsze wystąpienie dopiero w 1797 roku), w wypisach z gazet znalazł 16 pozycji, natomiast w wypisach z ksiąg grodzkich i ziemskich ono nie występuje¹. Niestety nie zachowały się monografie dla litery „S”, a więc nie wiemy, czy profesor zaliczył ten ród do szlachty, wydaje się jednak, że nie.

---

¹ Włodzimierz Dworzaczek (1905-1988) – historyk, heraldyk i genealog, profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Twórca pierwszego w literaturze polskiej podręcznika *Genealogia*. Teki Dworzaczka, <http://teki.bkpan.poznan.pl/> (dostęp: 15.02.2021).

Wojciech Skowroński, drugi badacz wielkopolskich rodów, w swoich genealogicznych zapiskach umieścił rodzinę Studniarskich jako tę, która nie pochodziła ze szlachty, a jedynie się z nią skoligaciła².

Za protoplastę rodu możemy uznać Antoniego Studniarskiego, który pojawił się jako ekonom w parafii Lwówek pod koniec XVIII wieku. Z jego związku z Eleonorą z Dobrzeckich urodziło się przynajmniej troje dzieci: córka Katarzyna oraz synowie Antoni i Arkady Feliks. Z racji profesji nestor rodu wraz z rodziną często się przemieszczał. W 1813 roku mieszkał w Zagórowie, w powiecie słupeckim, gdzie w tym samym roku umarła małżonka Antoniego. On sam zmarł jako wdowiec w wieku 89 lat 6 kwietnia 1838 roku w Pępowie. Jego męscy potomkowie Antoni i Arkady Feliks założyli dwie linie Studniarskich związanych z Wielkopolską i Poznaniem, jednakże dla nas bardziej interesująca jest ta po Arkadym Feliksie.

Arkady Feliks, znany bardziej pod drugim imieniem, urodził się 31 grudnia 1798 roku w miejscowości Grudna w parafii Lwówek. Piastował urząd sekretarza sądu poznańskiego. W 1825 roku w parafii ewangelickiej w Międzyrzeczu poślubił Aurelię Laurencję Żychlińską, córkę Serafina, starosty międzyrzeckiego, i jego pierwszej żony, Joanny z Kurnatowskich. Rodzina Żychlińskich pieczętowała się herbem Szeliga, a jej korzenie sięgają XIV wieku (Żychliński 1879, t. 1, s. 362). I choć autor *Złotej księgi szlachty polskiej* Teodor Żychliński wywodził się z tego rodu (był bratankiem Serafina), sam wskazuje, iż rodzina z czasem zniemczała i nie może się już określać jako „polska szlachta”.

Serafin Żychliński, starosta międzyrzeczki i dziedzic Charcic, uczestnik powstania listopadowego, był synem Jerzego, rotmistrza wojsk saskich, właściciela dóbr Grodziszczka i Brzozy w powiecie szamotulskim oraz Marianny de Lossow. Z pierwszego związku z Joanną z Kurnatowskich doczekał się dwóch synów i dwóch córek: Klemensa, Adolfa, Aurelii (żony Feliksa Studniarskiego) i Anieli (żony hrabiego Aleksandra Finck von Finckenstein, ordynata nad Madlitz pod Frankfurtem nad Odrą). Z drugiego związku z Felicją z Bojanowskich pozostawił troje dzieci: Serafina, Konstantego i Teofilę (Żychliński 1879, t. 1, s. 378).

Małżonkowie Feliks i Aurelia Studniarscy mieszkali w kilku miejscowościach, m.in. w Wolsztynie i w Międzyrzeczu, gdzie Feliks piastował urząd sekretarza sądowego. To w Międzyrzeczu 12 czerwca 1828 roku urodził się ich syn – Maksymilian Antoni Apolinary.

Aurelia Studniarska z Żychlińskich zmarła 23 lutego 1846 roku w Poznaniu, pozostawiając owdowiałego męża i pięcioro dzieci. Feliks nie ożenił się po raz

---

² Wojciech Józef Skowroński (1904-1978) – lekarz okulista, z zamiłowania genealog, zbierał i notował informacje genealogiczne o wielkopolskich rodach szlacheckich, mieszczańskich oraz lekarzach, z jego spuścizny przechowywanej w Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (rkps 1601-1700) stworzono tzw. Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowrońskiego, przepisano jego prace, również udostępniono w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej. Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowrońskiego. <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/267058?language=pl> (dostęp: 15.02.2021).

drugi. Umarł ponad 20 lat po swojej żonie, 6 sierpnia 1869 roku w swoim mieszkaniu na Garbarach (Dziennik Poznański 1869, nr 179, s. 5)³.

Kilka słów poświęćmy rodzeństwu Maksymiliana. Najmniej informacji mamy o jego siostrze, Serafinie – oprócz tego, że występuje w 1845 i 1849 roku jako chrzestna w parafii św. Marcina w Poznaniu, nie wiemy nic więcej. Starszy brat, Antoni, ożenił się z Walerią z Cichowiczów. Kolejny brat, Wincenty, był prezbiterem, działaczem społecznym i proboszczem w Kicinie. Najmłodszy brat, Feliks Serwazy, był uznanym lekarzem w Szamotułach, ze związku z Antoniną z Chosłowskich pozostawił m.in. syna Stefana Tadeusza (1868-1942), nadleśniczego, ekonomistę i profesora Uniwersytetu Poznańskiego oraz Jana Władysława (1876-1946), elektrotechnika, pioniera elektryfikacji Polski, wiceprezydenta Poznania oraz rektora Akademii Górniczej w Krakowie (obecnie Akademia Górniczo-Hutnicza).

Maksymilian Studniarski poślubił Gabrielę Józefę z Pomorskich (daty i miejsca ślubu do tej pory nie udało się ustalić)⁴, urodzoną 17 października 1839 roku w Grabianowie, powiecie śremskim, córkę Józefa Pomorskiego i Anieli Karoliny z Zakrzewskich. Rodzice Gabrieli pobrali się w 1833 roku w parafii Żabno, a z tego związku przyszły na świat dwie córki: wspomniana Gabriela Józefa oraz Marianna Antonina, której mężem został Józef Parczewski herbu Nałęcz. Józef Pomorski zmarł 11 października 1867 roku w Grabianowie (Dziennik Poznański 1867, nr 235, s. 3), jego zaś małżonka Aniela Karolina 1 listopada 1880 roku w Poznaniu (Dziennik Poznański 1880, nr 252, s. 5).

W Poznaniu Maksymilian Studniarski jeszcze jako kawaler mieszkał przy Wielkich Garbarach 8/9 (1855), następnie już z rodziną przy placu Wilhelmowskim 8 (1862), Świętym Marcinie 8 (1868), nr 45 (1872) i nr 50 (1876), by na stałe osiąść we własnej kamienicy przy ul. Strzeleckiej 21 – ob. Kopernika 9 (Książki adresowe 1855, s. 88; 1862, s. 85; 1865, s. 101; 1868, s. 58; 1872, s. 192; 1876, s. 80).

Maksymilian i Gabriela doczekali się sześciorga dzieci, które przyszły na świat w Poznaniu. Dwie córki, Barbara i Eleonora, zmarły w dzieciństwie. Syn Feliks oraz córka Maria⁵ zmarli również w młodym wieku, nie zawierając związków małżeńskich. Jedynie dwie córki założyły rodziny. Starsza, Karolina Stefania, poślubiła w 1886 roku obywatela Królestwa Polskiego Edmunda Łaszczę i po ślubie przeprowadziła się do Krakowa. Młodsza, Izabella Elżbieta, w 1892 roku wyszła

³ Należy wspomnieć, iż do tej pory mylnie podawano datę śmierci Feliksa. Dr Wojciech Skowroński zapisał, iż zmarł on 6 sierpnia 1865 roku, w Internecie można również znaleźć rok 1859.

⁴ Marceli Motty, wspominając w *Przechadzkach po mieście* Ksawerego Zakrzewskiego, dziadka Gabrieli, pisze: „Ostatni raz po wielu latach spotkałem się z nim tu w Poznaniu na ślubie jego wnuczki, panny Gabrieli Pomorskiej, którą rodzice wydawali za Maksymiliana Studniarskiego [...]”. (Motty, t. 2, s. 113).

⁵ W Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk zachował się dziennik autorstwa Marii Studniarskiej – córki Maksymiliana. Autorka opisuje w nim życie codzienne, rozterki wewnętrzne oraz relacje z siostrami i kuzynkami, a także przeczuwa zbliżający się koniec swojego życia, widząc, jak postępuje choroba. Rzadko wspomina rodziców. Dziennik ma charakter osobisty i intymny. Zob. więcej: M. Studniarska, *Mój dziennik*, Biblioteka PTPN, rkps 1308.

za mąż za Witolda Kazimierza Eugeniusza Karłowskiego. Wśród potomków młodszej córki Maksymiliana można wymienić m.in. dr Gabriłę Karłowską oraz prof. Alicję Karłowską-Kamzową – historyczkę sztuki, prezesa Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (Dziennik Poznański 1884, nr 55, s. 5)⁶.

5 marca 1884 roku po długiej chorobie nowotworowej zmarła Gabriela z Pomorskich Studniarska. Owdowiały Maksymilian odszedł zaledwie sześć lat później, 30 grudnia 1889 roku w tragicznych okolicznościach w domu swojej szwagierki Antoniny Parczewskiej, w Grabianowie. Wspomnienie pośmiertne o nim ukazało się w wielu gazetach w całej Polsce, m.in. w „Dzienniku Poznańskim”, „Gazecie Lwowskiej”, „Muzeum” czy „Wielkopolaninie”. W tym ostatnim czytamy:

Spółceństwo nasze a w szczególności gimnazjum realne poznańskie poniosło ciężką stratę przez śmierć nagłą śp. dr. M. Studniarskiego wyższego nauczyciela w tymże zakładzie. Wyjechawszy w zeszłą niedzielę do szwagra p. Parczewskiego do Grabianowa pod Śrem, tego samego jeszcze wieczora utracił życie zadusiwszy się dymem z własnej pościeli. Miał on zwyczaj czytania jeszcze, gdy się ułożył do spoczynku i zdaje się, że albo lampę wywrócił, albo sama pękła. Płyn oblał pościel a z nią razem i śpiącego. Kiedy z dołu usłyszano jakoby jęczenie, wbiegły osoby do jego sypialni i znalazły go ciężko poparzonego. Przywołano co prędzej lekarza, ale już nie było sposobu do ratunku i o godzinie 1^{ej} rano chory zakończył życie w ciężkich cierpieniach (Wielkopolanin 1890, nr 2, s. 3).

Pogrzeb odbył się 3 stycznia 1890 roku. Maksymilian spoczął obok swojej małżonki na cmentarzu parafialnym św. Marcina (Dziennik Poznański 1890, nr 1, s. 5). Do naszych czasów zachowała się tablica nagrobna rodziny Studniarskich (Gabriela, Maksymilian, Maria), która została zawieszona na murze Cmentarza Zasłużonych Wielkopolan (kw. 3, miejsce 106).

Maksymilian pobierał początkowe nauki w Międzyrzeczu, po czym razem z kuzynem Romanem (synem Antoniego Studniarskiego) został przeniesiony do czteroklasowej łańciskiej szkoły w Krotoszynie (Życiorysy 1890, s. 451). Następnie, po przeprowadzce rodziny do Poznania, uczęszczał do gimnazjum św. Marii Magdaleny. W 1846 roku złożył egzamin dojrzałości i 1 grudnia tego samego roku rozpoczął studia filologiczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Wrocław-

---

⁶ W tym miejscu należy sprostować błąd w genealogii prof. Alicji Karłowskiej-Kamzowej. W wielu opracowaniach, zwłaszcza dotyczących jej działalności naukowej i związków z Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk, pojawia się informacja, jakoby członkami założycielami PTPN byli jej pradziad Maksymilian oraz prapradziad Antoni. O ile faktem jest, że Maksymilian Studniarski był członkiem założycielem PTPN, to Antoni Studniarski, o którym mowa, nie był prapradziadem prof. Karłowskiej-Kamzowej, a bratem Maksymiliana. Oprócz wyżej wspomnianych było jeszcze dwóch członków PTPN z rodziny Studniarskich: brat Maksymiliana Feliks oraz ich kuzyn – Roman, w kilku publikacjach podawany mylnie jako członek założyciel PTPN. Zob.: J. Wiesiołowski, *Koniec pewnego etapu w dziejach inteligencji poznańskiej*, „Życie Uniwersyteckie” 2000, nr 1-2, s. 21-22; J. Domasłowski, *Profesor Alicja Karłowska-Kamzowa*, „Historia Slavorum Occidentis” 2012, nr 2 (3), s. 11-23.

skiego. Ukończył je 2 listopada 1850 roku (Allgemeines... 1849-52). Mimo że ojciec był urzędnikiem państwowym, to jego dochody nie pozwalały na opłacenie nauki Maksymiliana, zapewne dlatego został stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego (od 1861 r. funkcjonowało pod nazwą Towarzystwo Naukowej Pomocy im. Karola Marcinkowskiego) (Gucia 2017, s. 327)⁷. Podczas studiów brał udział w seminariach prowadzonych przez przedstawiciela czeskiego odrodzenia narodowego, Františka Ladislava Čelakovskiego, pisarza, poetę, krytyka i tłumacza, który w latach 1842-1849 był profesorem literatury słowiańskiej na Uniwersytecie Wrocławskim (Żabski 1964, t. 6, 179-193). W tym samym czasie rozpoczął swoją działalność w Towarzystwie Literacko-Słowiańskim we Wrocławiu, którego był członkiem przez cały okres nauki (Achremowicz i Żabski 1973, s. 431).

W 1851 roku złożył „facultatem docendi do klas wyższych i rozpoczął rok próby przy tutejszem [poznajskim] Gimnazjum Marii Magdaleny”, po czym został tam zatrudniony jako nauczyciel pomocniczy. W 1853 roku otrzymał etat nauczycielski w otwartej 12 października Szkole Realnej im. Bergera, gdzie pozostał wykładowcą do śmierci (Boras i Trzeciakowski 1971, s. 298). W gimnazjum uczył historii, geografii, niemieckiego, polskiego, łaciny, a z czasem, kiedy była mniejsza liczba polskich uczniów, także francuskiego „podług własnej książki”⁸. Na potrzeby polskich szkół przystosował gramatykę francuską według głównego dzieła Ploetza, którą wydał w 1859 roku (za jego życia ukazały się jeszcze dwa wydania w 1865 i 1872) (Studniarski 1859)⁹. We wspomnieniu o nim czytamy:

Koledzy narodowości niemieckiej poważali w nim prawość charakteru, sumiennosc w służbie. Spokojem, zgodnem i miłem obejściem zjednał sobie ich życzliwość, a na szczerą i stałą przyjaźń mógł liczyć nie tylko ze strony wszystkich swoich polskich kolegów, lecz i całej tak zwanej inteligencji polskiej w naszym mieście, z którą w bliższych żył stosunkach (Dziennik Poznański 1890, nr 1, s. 3).

Polskimi nauczycielami w Szkole Realnej byli m.in.: Marceli Motty¹⁰, Stanisław Gruszczyński, Ludwik Rzepecki, Bolesław Jerzykiewicz i Marian Jaroczyński.

Pracę zawodową łączył z pracą społeczną. Udzielał się w kilku towarzystwach, których działalność wpisywała się w nurt pracy organicznej. Znalazł się w grupie polskich intelektualistów i ziemian, którzy powołali do życia towarzystwo naukowe. Miało zastąpić ono brakującą uczelnię wyższą w Wielkim Księstwie Poznań-

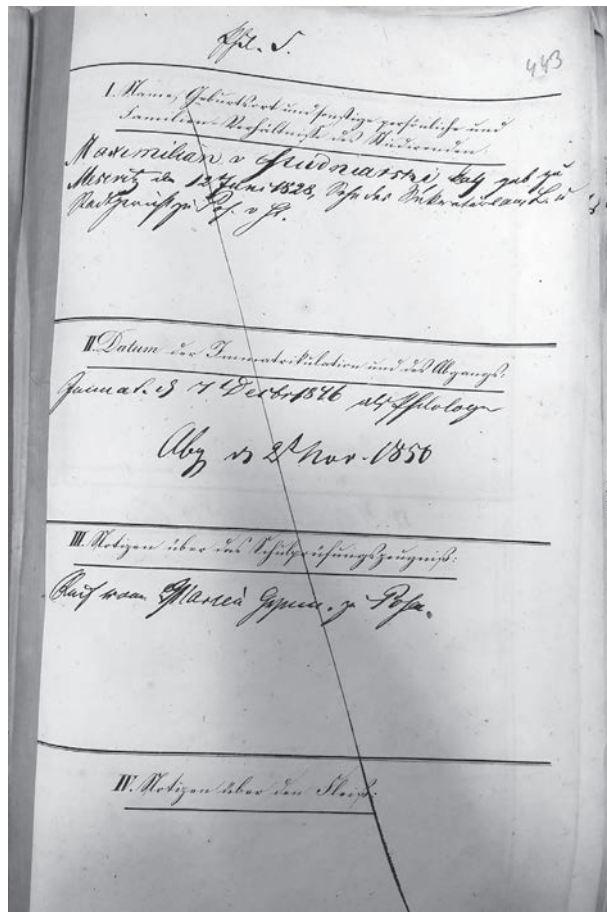
⁷ Zachowały się wykazy z lat 1846/47 i 1848/49 gdzie znajdujemy Maksymiliana. Dla późniejszych lat brak wykazów, należy jednak sądzić, że pobierał stypendium do końca nauki.

⁸ Zob.: Jahresbericht für die Städtische Realschule zu Posen... / Sprawozdanie coroczne Szkoły Realnej Miejskiej w Poznaniu..., Poznań 1855-1872.

⁹ Wszystkie wydania opublikowała księgarnia Jana Konstantego Żupańskiego w Poznaniu.

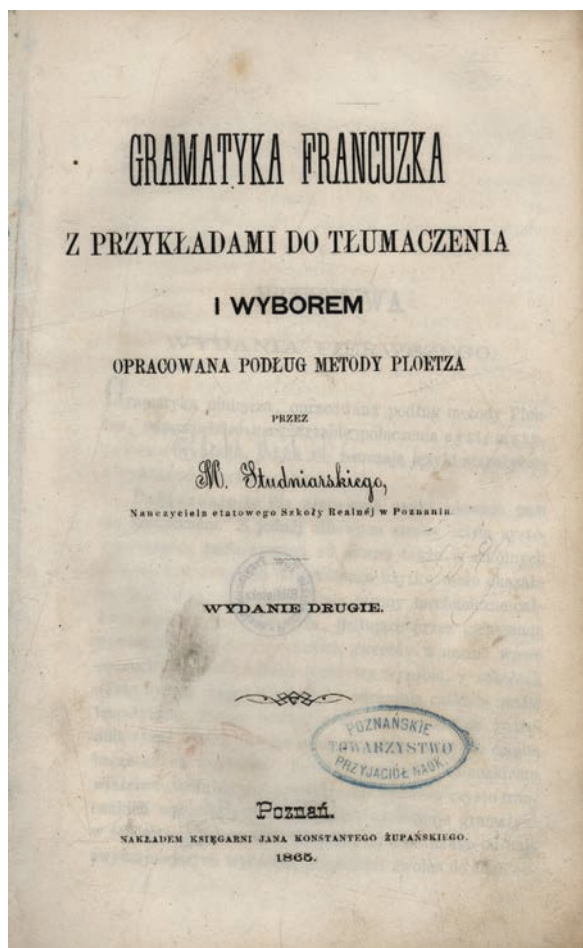
¹⁰ Mimo, iż Motty i Studniarski przez wiele lat razem pracowali, w *Przechadzkach po mieście*, Motty tylko dwukrotnie przywołuje nazwisko Studniarskiego, nie poświęcając mu jednak żadnej dłuższej myśli.

Ryc. 2. Księga eksmatrykulacyjna studentów Uniwersytetu Wrocławskiego z wpisem M. Studniarskiego, źródło Allgemeines...

skim. Tym samym, razem z bratem Antonim, znalazł się wśród 42 ojców-założycieli Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego (1857). Maksymilian został członkiem pierwszego utworzonego Wydziału TPN Nauk Historycznych i Moralnych. Wydział ukonstytuował się 23 września 1857 roku. Na posiedzeniu wybrano tymczasowego przewodniczącego, którym został zawodowy wojskowy, publicysta, powstaniec Władysław Bentkowski (1817-1887), a sekretarzem Maksymilian Studniarski (Przegląd Poznański 1858, s. 148). Po W. Bentkowskim przewodnictwo Wydziału objął, podobnie jak Studniarski, nauczyciel Szkoły Realnej Marceli Motty. Pierwsze spotkania Wydziału odbywały się w Bibliotece Raczyńskich, gdzie Roger Raczyński Towarzystwu użyczył kilka pomieszczeń. Towarzystwo bowiem do roku 1874 nie

Ryc. 3. Okładka drugiego wydania *Gramatyki francuzkiej z przykładami do tłumaczenia i wyborem opracowana podle metody Ploetza* (1865), ze zbiorów Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk

miało własnej siedziby. Po kilku latach, kiedy nastąpiły zmiany we własności Biblioteki Raczyńskich, Towarzystwo przeniosło się do Bazaru, gdzie podobnie jak u Raczyńskich pomieszczenia udostępniono bezpłatnie.

Już na początku 1857 roku Wydział podjął decyzję, aby założyć „muzeum starożytności słowiańskich”, w którym gromadzone miały być:

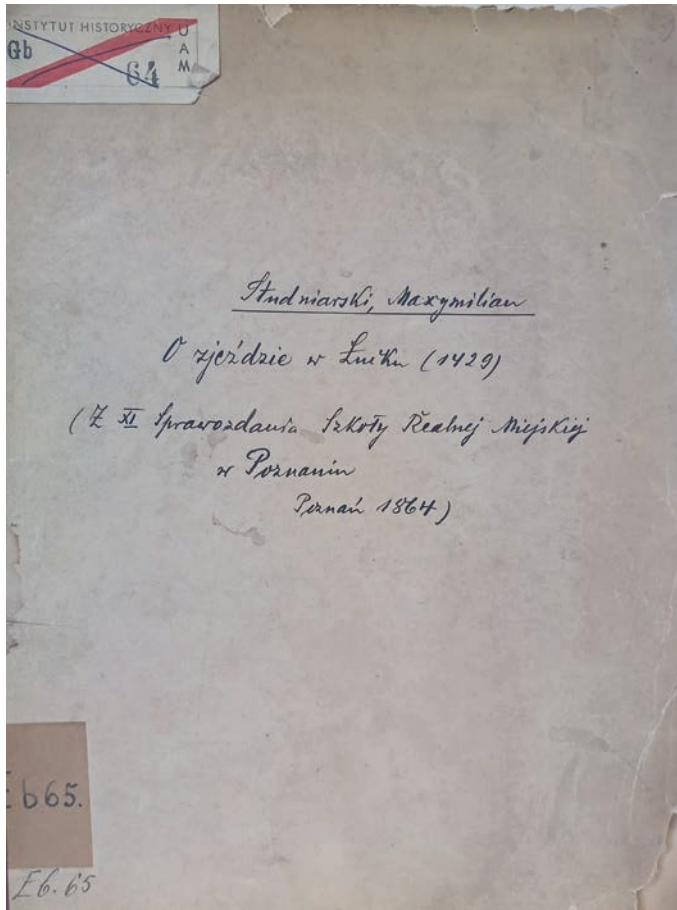
przedmioty znajdujące w starożytnych grobach [...]; 2) Przedmioty należące do obrzędów pogańskich najdawniejszych mieszkańców tej ziemi [...]; 3) Broń, sprzęty średnio-wieczne i wieków następnych; 4) Pamiątki ludzi znakomitych [...]; 5) Pamiątki krajowe [...]; 6) Pomniki krajowe sztuk pięknych i rękodzieł (Przegląd Poznański 1858, s. 48).

W cytowanym wyżej „Przeglądzie Poznańskim” podano informację, iż konserwatorem był pedagog i archeolog Józef Przyborowski (1823-1896), jednakże prof. Andrzej Wojtkowski w swej pracy o historii TPN – mający w 1925 roku dostęp do archiwum Towarzystwa – cytuje fragment sprawozdania z walnego zgromadzenia odbytego 12 lutego 1858: „urzędowo zamianowanym konserwatorem muzeum starożytności krajowych jest sekretarz wydziału (historycznego), p. prof. M. Studniarski” (Wojtkowski 1928, s. 260-261). W *Sprawozdaniu* TPN za lata 1860-1862 podano, że konserwatorem wchodzącym w skład ówczesnego zarządu był nauczyciel i bibliotekarz Albin Gorecki (1812-1868). Zastąpił on Studniarskiego już w 1859 roku (Pihan-Kijasowa [red.] 2008, s. 165). Stanowisko sekretarza Wydziału Maksymilian piastował prawdopodobnie aż do opuszczenia Towarzystwa, czyli do 1886 roku, kiedy władza pruska zakazała wstępować do stowarzyszeń nauczycielom i urzędnikom. Wówczas szeregi Towarzystwa opuściło wielu członków.

Studniarski pełnił funkcję opiekuna i konserwatora Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1857-1858. Po nim funkcję tę objął najpierw Albin Gorecki, następnie Władysław Wierziński i Hieronim Feldmanowski (Warkoczevska, 2017, s. 289). Z tych lat zachowało się kilka listów kierowanych do Studniarskiego lub przez niego napisanych. W jednym z nich pada informacja, że po przeczytaniu w gazecie, iż Maksymilian Studniarski podjął się opieki nad pamiątkami przeszłości, Polacy zaczęli chętnie wysyłać do Muzeum znaleziska. Wśród nich np. Kazimierz Niegolewski przekazał w 1857 roku pięć popielnic różnego kształtu i jedną przystawkę z wykopaliska w Chwałkowie w powiecie śremskim (Kaczmarek, Kaczmarek i Silska 2013, s. 53-54).

W ciągu trzech pierwszych lat działalności Towarzystwo zgromadziło już 100 obiektów. Wśród nich były „starożytności” oraz publikacje – często autorstwa darczyńców. Do stycznia 1860 roku, kiedy opublikowano pierwszy „Wykaz darów”, na liście darczyńców było ponad 150 osób. Wielu z nich przekazało więcej niż jeden eksponat czy książkę.

Do pierwszych ofiarodawców obiektów historycznych należeli m.in.: Julian Zaborowski, Fabian Sarnecki, Józef Przyborowski, Seweryn hr. Mielżyński (bardzo bogaty zbiór starożytności), Stanisław Sz wajcar, Kazimierz i Władysław Niegolewscy, Leon Wegner, Józef Krasicki, Karol Baj er (z Warszawy), Tytus hr. Działyński, Erazm Zabłocki, Władysław Kozłowski, Kazimierz Kantak (Wykaz darów 1860, s. 604-615). Do tworzonej kolekcji Maksymilian Studniarski podarował „Łuk starożytny”. W tym czasie największą kolekcję stanowiły monety i medale, ponadto kamienne siekierki, minerały, urny, cepy. Część z eksponatów pochodziła z terenu Wielkopolski i została znaleziona w majątkach darczyńców.

Ryc. 4. Karta tytułowa pracy *O zjeździe odbytym w Łucku dnia 6 stycznia 1429 r.*, Poznań 1864, ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu

Wydział Nauk Historycznych i Moralnych w czasie, kiedy sekretarzem był Studniarski, pracował prężnie i miał 31 członków (1858). Jak czytamy w *Sprawozdaniu z czynności* Towarzystwa, za pierwsze trzy lata działalności:

Prace i zajęcia naukowe, podejmowane na posiedzeniach wydziału tego [historycznego], dzieliły się na pięć kategorii: a) na rozprawy czytane przez Członków lub nadsyłane do oceny, celem umieszczenia ich w Roczniku Towarzystwa; b) odczytywanie ważnych, zwłaszcza rękopiśmiennych materiałów, odnoszących się do dziejów polskich, lub sprawozdania z nich; c) prace komisji, które Zarząd poruczał Wydziałowi do wygotowania; d) sprawozdania z wycieczek archeologicznych, i e) wnioski stawiane przez Członków Wydziału (Sprawozdanie 1860, t. 1, s. 587).

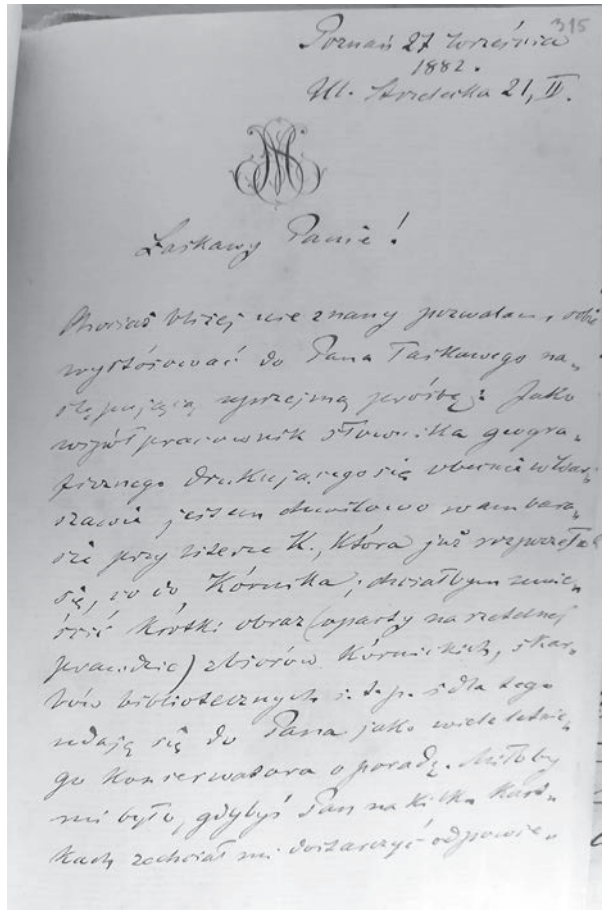
W *Sprawozdaniu* TPN za lata 1862-1864 zarejestrowano wykład Maksymiliana Studniarskiego: „O polityce Witolda, wielkiego księcia litewskiego, objawiającej się najwybitniej na zjeździe w Łucku odbytym dnia 6 stycznia 1429 r.” (Sprawozdanie 1864, t. 2, s. 616). Podobny referat wygłosił w Miejskiej Szkole Realnej w 1864 roku („O zjeździe odbytym w Łucku dnia 6 stycznia 1429 r.”, w sprawozdaniu Szkoły za 1864 rok, opublikowano pełen tekst wystąpienia) (Jahresbericht 1864). Tematyka zjazdu monarchów w Łucku musiała być dla niego bardzo ważna, gdyż pracował nad nią już w czasach studiów. Pierwszą wersję opracowania przedstawił podczas pobytu we Wrocławiu na spotkaniach Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego. Maksymilian Studniarski jako Sekretarz Wydziału na łamach „Gazety Wielkiego Księstwa Poznańskiego” ogłaszał krótkie sprawozdania z jego działalności.

W 1864 roku Studniarski był autorem projektu zmian w sposobie redagowania „Roczników” TPN. Istniejące wówczas dwa Wydziały Towarzystwa na wspólnym zebraniu, które odbyło się 26 maja, przyjęły projekt zmian. „Roczniki” miały być wydawane jeden raz w roku i być podzielone na działy. W pierwszym planowano publikować rozprawy naukowe, historyczne, artystyczne, krytyczne i „wszelkie tego rodzaju choćby najspecałniejsze prace”. „Dalej rzeczy beletrystyczne, jako to: poezje, powieści, wiersze itp.”, w drugim ogłaszane miały być sprawozdania z działalności Towarzystwa, a w trzecim wspomnienia i nekrologi członków, w czwartym spisy bibliograficzne najnowszych publikacji, w piątym informacje „ważniejszych przedmiotów, już to rękopiśmiennych, już to archeologicznych i innych, będących własnością Towarzystwa...” (Wojtkowski 1928, s. 220). Projekt zmian zaproponowany przez Studniarskiego został zaakceptowany, przyjęty i wprowadzony w życie.

Wielką pasją Studniarskiego była geografia, którą wykładał również w Szkole Realnej.

Na tem polu też nabrał takiego rozgłosu, że gdy w Warszawie zamierzono wydawać Słownik geograficzny polski, jego wraz z kilku innymi uczonymi tutejszymi wezwano, ażeby swem współpracownictwem przyczynił się do wyjaśnienia różnych miejscowości naszej dzielnicy (Życiorysy 1890, s. 454-455).

Pomysł wydania *Słownika* wyszedł od matematyka i geografa – Filipa Sulimierskiego. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* był wydawany w latach 1880-1902 w Warszawie. Oprócz wspomnianego Sulimierskiego, jego redaktorami byli również Bronisław Chlebowski, historyk literatury, profesor Uniwersytetu Warszawskiego oraz Władysław Leon Walewski, ziemianin i urzędnik skarbowy. *Słownik...* rejestrował toponimy z obszaru Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz terenów ościennych (np. Prus Książęcych czy Śląska). Lista współpracowników, zarówno bezinteresownych, jak i okresowych, którzy tworzyli hasła, może liczyć około 150 osób (Urbańczyk, 1991, s. 46). „Redakcja dobrała

Ryc. 5. Pierwsza karta listu do konserwatora zbiorów Biblioteki Kórnickiej, ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej, rkps AB 091

sobie do współpracy wielu uczonych z wszystkich dzielnic polskich. Z Wielkopolski od początku współpracował z nią Maksymilian Studniarski (zm. 1889), członek założyciel i pierwszy sekretarz Wydziału Nauk Historycznych i Moralnych PTPN” (Marciniak 2007, s. 275-308). Jak możemy przeczytać w pracy Zygmunta Paruckiego:

Najwięcej artykułów o poszczególnych miejscowościach oraz jednostkach administracyjnych opracowali: M. Studniarski (nauczyciel gimnazjalny z Poznania) oraz Edmund Callier. M. Studniarski opracował artykuły według tytułów, mniej więcej w porządku alfabetycznym od B(ydgoszcz) do M(ogilno) – pozostałe artykuły – E. Callier. Należy przyznać, że artykuły opracowane przez E. Calliera są szczegółowe i bardziej wyczerpujące od artykułów M. Studniarskiego. Najslabiej zostały opracowane artykuły

końcowe pod literą W(olsztyn, Września, Wschowa, Żnin). Zawierają one prawie wyłącznie treść historyczną. Artykuły te napisał W. Łebski (Słownik 1955, s. 45).

W zbiorach Biblioteki Kórnickiej zachował się list Maksymiliana Studniarskiego z 23 września 1882 roku w sprawie hasła Kórnik do t. 14 *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego*. Autor zwraca się do ówczesnego konserwatora zbiorów kórnickich z prośbą o pomoc i poradę, gdyż chce dać „krótki obraz (oparty na rzetelnej prawdzie) skarbów bibliotecznych” (Korespondencja..., rkps AB 091).

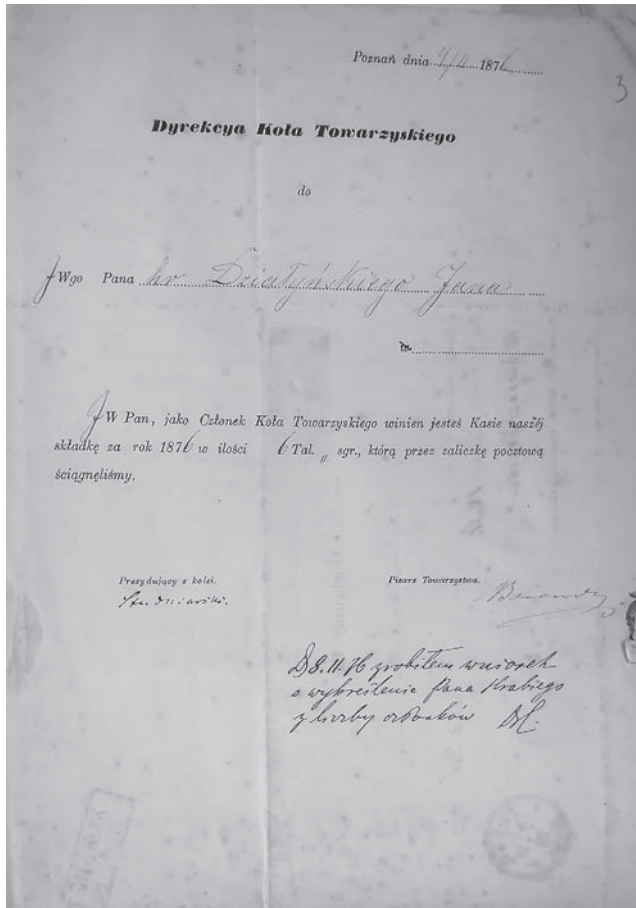
W latach 1856-1858 wydawano w Poznaniu periodyk popularnonaukowy „Przyroda i Przemysł”, informujący o najnowszych osiągnięciach nauki w zakresie przyrody i rozwoju przemysłowego. Założycielem i redaktorem naczelnym tegoż periodyku był Julian Zaborowski, nauczyciel w Szkole Realnej w Poznaniu. Maksymilian Studniarski pisał artykuły do tego pisma. Oprócz niego, wśród współautorów można wymienić choćby Joachima Lelewela czy Hipolita Cegielskiego. Niestety w 1858 roku zmarł redaktor Zaborowski i periodyk przestał być wydawany (Boras i Trzeciakowski, 1971, s. 301; Motty 1957, t. 1, s. 407).

Jak wspomniano wcześniej, Maksymilian Studniarski był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Towarzystwo ze składek społecznych fundowało stypendia dla młodych mężczyzn, mieszkańców Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Studniarski zaangażował się bardzo w działalność Towarzystwa (funkcjonującego już pod zmienioną nazwą im. Karola Marcinkowskiego). W niedługim czasie został skarbnikiem w Komitecie na miasto Poznań, a w 1878 roku podczas walnego zebrania członkiem dyrekcji i pełnił tę funkcję do 1886 roku. Jak czytamy we wspomnieniu o M. Studniarskim ogłoszonym przez TPN:

Nie ograniczał się jednak na pracy w zawodzie nauczycielskim. Szukał szerszego pola działania i jak każdy człowiek dobrej woli, znalazł je łatwo. Wstąpiwszy do Towarzystwa Naukowej Pomocy imienia Karola Marcinkowskiego okazał na zebraniach komitetowych miasta Poznania taką gorliwość około rozwoju tegoż Towarzystwa, że wnet powołanym został na członka Komitetu na miasto Poznań, i tu jako gorliwy i nie strudzony podskarbi tegoż Komitetu niezaprzeczenie wielkie położył zasługi. W uznaniu ich też na walnym zebraniu w roku 1878 obranym został członkiem Dyrekcji (Życiorys 1890, s. 452).

Niestety, podobnie jak w wypadku Towarzystwa Przyjaciół Nauk musiał z niego wystąpić. W sprawozdaniu Dyrekcji TPN za rok 1886 czytamy o przymusowym odejściu trzech nauczycieli gimnazjalnych:

[...] poniosła Dyrekcja w roku ubiegłym dotkliwą stratę przez ubytek Prof.: Mottego, Wituskiego i Studniarskiego, którym rozporządzenie królewskiego prowincjonalnego kolegium szkolnego nakazało z Towarzystwa P.N. wystąpić. [...] [M. Studniarski] od lat szesnastu z niestrudzoną gorliwością piastował urząd sekretarza, wytrwałej i mozołnej wymagający pracy, wzorowy do czynności jego wprowadziwszy porządek [...] (Sprawozdanie 1887, s. 2).

Ryc. 6. Pismo Maksymiliana Studniarskiego do Jana Działyńskiego z 8.11.1876 roku w sprawach Koła Towarzyskiego, ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej, sygn. BK 07719

Był także członkiem Koła Towarzyskiego w Poznaniu mającego swą siedzibę w Bazarze. Za cel miało „połączyć w gronie osób zamkniętą zabawę z pożytkiem” (Ustawy Koła P.III-78). Towarzystwo organizowało spotkania literackie i muzyczne, bale, prowadziło własną bibliotekę, do której prenumerowało kilka czasopism polskich i zagranicznych. Maksymilian Studniarski wstąpił do niego około 1853 roku, dołączając do brata Antoniego. Kilka lat później członkiem został ich kuzyn Roman, a w 1864 roku ich brat Feliks¹¹. Od 1874 roku Maksymilian przez dwa lata piastował stanowisko pisarza Koła (po doktorze Bonifacym Łaza-

¹¹ Zob. spisy członków Koła w: „Roczniki Koła Towarzyskiego w Poznaniu” za lata 1858-1874.

Ryc. 7. Dom pod Kopernikiem, źródło <http://www.polskaniezwykla.pl> (dostęp: 5.10.2021)

rewiczu, którego przeniesiono do Chełmna), następnie był członkiem Zarządu, bez funkcji. Roman Studniarski pod koniec lat 50. był członkiem Zarządu i zajmował się „urządzaniem wieczorów muzycznych”, na których również występował. W 1861 roku na jednym ze spotkań literackich Maksymilian Studniarski wygłosił wykład „O podróżach Henryka Bartha do środkowej Afryki”, a brat Antoni „O Cesarze Szekspira”.

Maksymiliana Studniarskiego wraz z braćmi Wincentym (od 1877), Antonim (od 1880) i Feliksem (od 1880) spotykamy także wśród członków Towarzystwa Tatrzańskiego, które miało siedzibę w Krakowie (Pamiętnik 1881 s. 121; 1881, s. XIX). Oprócz Studniarskich, do Towarzystwa należeli również jego szwagier

oraz teściowa. Celem Towarzystwa było „Umiejętne badanie Karpat, a w szczególności Tatr i Pienin, oraz rozpowszechnienie zebranych o nich wiadomości”, zachęcanie do ich zwiedzania, ochrona górskich zwierząt i wspieranie tamtejszego przemysłu (Statut 1876, s. 9). W „Dzienniku Poznańskim” nieznany autor zamieścił notatkę „Echa z wód”, czyli reportaż z wycieczki w Karpaty. Wśród barwnego opisu Tatr i Zakopanego oraz osiągnięć Towarzystwa Tatrzańskiego, znajdujemy informację: „W Zakopanem spotkaliśmy się z wcale sporym zastępem gości. Z Księstwa bawili tam pomiędzy innymi pp. Jerzykiewiczowie, Er. Zabłocki z rodziną, profesor Studniarski, wszyscy z Poznania. Pp. Kantak i dr. Łebiński lada chwilę oczekiwani” (Dziennik Poznański 1877, nr 186, s. 5). Wszyscy wymienieni byli członkami tego stowarzyszenia.

Oprócz działalności zawodowej i niezwyklej aktywności w towarzystwach społecznych, Maksymilian Studniarski w pamięci zachował się jeszcze w jeden sposób. Około 1876 roku postanowił zbudować kamienicami czynszowymi zaułek przy Schützenstrasse (obecnie Strzelecka). Co więcej, chciał również postawić przed budynkiem pomnik Mikołaja Kopernika z napisem „Nicolaus Copernicus Polonus” na cokole. Z oczywistych względów nie otrzymał pozwolenia od władz pruskich, ale obszedł ten zakaz i popiersie/wizerunek Kopernika umieścił na naczółku kamienicy. Autorem rzeźby był Marian Jaroczyński (1819-1901), znany poznański artysta malarz i rzeźbiarz, również nauczyciel w Szkole Realnej. Pomnik wielkiego astronoma tak się zapisał w pamięci poznaniaków, że w niedługim czasie ulica została nazwana jego imieniem (Zaleski 1926, s. 100). Właścicielem kamienicy przy Strzeleckiej 21 (obecnie Kopernika 9) był do śmierci. Jego lokatorami było wielu nauczycieli i nauczycielek poznańskich szkół, urzędnicy, kupcy, Polacy i Niemcy. Po śmierci Maksymiliana dom należał do Izabelli Studniarskiej, a od 1892 roku do Kazimierza Karłowskiego, męża Izabelli (Książki adresowe 1891 s. 69; 1893 s. 67).

Postać Maksymiliana Studniarskiego jest obecnie w Poznaniu zapomniana, choć jego działalność zasługuje na wspomnienie. Jako nauczyciel, społecznik i organicznik podkreślał swój patriotyzm i przywiązanie do Ojczyzny. Objawiało się to niemalże we wszystkich jego działaniach: pracy w towarzystwach naukowych, publikacjach (w tym wielu haseł do *Słownika geograficznego*), odczytach, nauczaniu czy postawieniu wspomnianego „domu pod Kopernikiem”.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Akta miasta Poznania, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 14535.
- Akta parafii Lwówek, Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu.
- Akta parafii Międzyrzecz, Centrum Historii Rodziny.
- Akta parafii Pępowo, Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu.
- Akta parafii św. Marii Magdaleny, Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu.

- akta parafii Zagórów (pow. słupecki), Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział w Koninie.
 Allgemeines Studenten-Register Philosophische Fakultät Abgegangene Studenten, 1849-52, Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego sygn. F 457.
 „Dziennik Poznański” 1867, nr 235; 1869, nr 179; 1877, nr 186; 1880, nr 252; 1884, nr 55; 1890, nr 1.
 „Gazeta Lwowska” 1890, nr 2.
 Jahresbericht für die Städtische Realschule zu Posen... /Sprawozdanie coroczne Szkoły realnej miejskiej w Poznaniu..., Poznań 1864, dodatek do sprawozdania.
 Korespondencja Biblioteki Kórnickiej, 1878 [...] 1884, Biblioteka Kórnicka, rkps AB 091, k. 315-316.
 Książki adresowe m. Poznania
 – 1855, Posener Wohnungs-Anzeiger, Posen.
 – 1862, Posener Wohnungs-Anzeiger, Posen.
 – 1865, Posener Wohnungs-Anzeiger, Posen.
 – 1868, Posener Wohnungs-Anzeiger, Posen.
 – 1872, Adressbuch für die Stadt Posen, Posen.
 – 1876, Adressbuch für die Stadt Posen, Posen.
 – 1879, Adress- und Geschäfts-Handbuch der Stadt Posen, Posen.
 – 1882, Adress- und Geschäfts-Handbuch der Stadt Posen, Posen.
 – 1891, Adress- und Geschäfts-Handbuch der Stadt Posen, Posen.
 – 1893, Adress- und Geschäfts-Handbuch der Stadt Posen, Posen.
 Materiały genealogiczne wielkopolskich rodzin nieszlacheckich XVI-XX w. (ułożone alfabetycznie według nazwisk), Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, rkps 1691/2.
 „Muzeum. Czasopismo wydawane przez Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych” 1890, z. 1.
 „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 1876, t. 1; 1877, t. 2.
 „Roczniki Koła Towarzystwa w Poznaniu” za lata 1858-1874.
 „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1860, t. 1, 1864, t. 2.
Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa, 1880-1902.
 Sprawozdanie Dyrekcji Towarzystwa Pomocy Naukowej Karola Marcinkowskiego dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego za rok 1886, Poznań 1887, s. 2.
 Studniarska M., *Mój dziennik*, Biblioteka PTPN, rkps 1308.
 Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie, „Przegląd Poznański” 1858, nr 23.
 Ustawy Koła Towarzystwa, Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie Oddział w Poznaniu, Materiały Witolda Jakóbczyka, sygn. PIII-78.
 „Wielkopolanin” 1890, nr 2.
 Wykaz młodzieży wspieranej w latach od roku 1845/46 do Ś. Jana 1848/49 r. przez Towarzystwo Pomocy Naukowej Wielkiego Księstwa Poznańskiego, Biblioteka Raczyńskich, Poznań 1849.
 Życiorysy zmarłych członków Towarzystwa, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1890, t. 17, z. 2.

Literatura

- Achremowicz E., Żabski T. 1973, *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu 1836-1886*, Wrocław.
 Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowrońskiego, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/267058?language=pl> (dostęp: 15.02.2021).
 Boras Z., Trzeciakowski L. 1971, *W dawnym Poznaniu*, Poznań.
 Domasłowski J. 2012, *Profesor Alicja Karłowska-Kamzowa*, „Historia Slavorum Occidentis”, nr 2 (3), s. 11-23.
 Górzyński S., Kochanowski J. 1992, *Herby szlachty polskiej*, Warszawa.
 Gucia D. 2017, *Stypendyści Towarzystwa Naukowej Pomocy im. Karola Marcinkowskiego 1841-1909*, Mnichowo–Poznań.

- Kaczmarek J., Kaczmarek H., Silska P. 2013, *Początki starożytnictwa wielkopolskiego w korespondencji Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego*, Poznań.
- Marciniak R. 2007, *Związki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk z polskimi ośrodkami naukowymi w okresie zaborów*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności”, nr 8, s. 275-308.
- Motty M., 1957, *Przechadzki po mieście*, t. 1 i 2, Poznań.
- Parucki Z., oprac., 1955, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego jako źródło do badań rozmieszczenia sił wytwórczych kapitalizmu w Polsce*, Dokumentacja Geograficzna, z. 5, Warszawa 1955.
- Pihan-Kijasowa A. (red.) 2008, *Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857-2007. Materiały do Słownika biograficznego Wielkopolan*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań.
- Urbańczyk S., 1991, *Słowniki i encyklopedie. Ich rodzaj i użyteczność*, Kraków–Katowice.
- Teki Dworzaczka, wersja on-line, <http://teki.bkpan.poznan.pl/> (dostęp: 15.02.2021).
- Warkoczewska M., 2017, *Zbiory muzealne Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857-1922*, „Kronika Miasta Poznania: PTPN 1857-2017”, nr 1, s. 287-303.
- Wiesiołowski J. 2000, *Koniec pewnego etapu w dziejach inteligencji poznańskiej*, „Życie Uniwersyteckie”, nr 1-2, s. 21-22;
- Wojtkowski A. 1928, *Historia Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, t. 50.
- Zaleski Z. 1926, *Nazwy ulic w Poznaniu z planem Wielkiego Poznania*, Poznań.
- Żabski T. 1964, *František Ladislav Čelakovský na katedrze slawistyki we Wrocławiu*, „Prace Literackie”, t. 6, s. 179-193.
- Żychliński T. 1879, *Złota księga szlachty polskiej*, t. 1, Poznań.